

Перым кывъяслөн талунья серпас

1. Панас пыдди

Перым кывъясён сёрнитö куим матысса ордвуж войтыр: удмуртъяс, зыран-коми да перым-комияс. Совет этнографияын куимнан войтырсö отувтöны вöли перым йöзсикас лыдö. Тайö видз-му овмöс нуодан, чери кыян да вöралан важся войтыръясыс коркö мян кадся VII-VIII-öд нэмъясö торъявлöмабсь медводз удмурт да коми вожъяс вылö, сэсся зэв вочасён комияс овмöдчöмабсь войвывлань да рытыв-войвывлань. Зыран-комияс да перым-комияс сёрнитöны ёна öткодь сёрнисикасысён, кокниа гөгөрвоöны мöда-мöдсö, та понда уна кывтуялысь оз торйöд кык ашшөр коми кыв, сёрнитö öти кыв йылысь. Татшöм видзöдласö кутчыся тшöтш ме. Тайö куимнан войтыр кындзи бөръя кадö сiдз шуана йöзкостса зiльысыяс, активистъяс, политикъяс да мукöдъяс пондiсны перым этнос лыдö содтыны нöшта куимöс: зыран-коми дорö содтöд изьватас-комиöс, Перым губерняын перым-комикöд орччөн пондiсны торйöдны язва-комиясöс, а Удмурт муын зiльöны торйöдны бесерманъясöс. Тайö «выль» войтыръяс йывсыс пасьям неуна водзö на, а öни эм коланлун серпасавны куимнан «ыджыд» перым войтырсö статистика лыдпасьясён. Кутшöм сöвман вийын найö öни, коймöд сюрсево панас кадö.

2. Ордвуж войтыръяслөн лыд йылысь

Медводдза вежсьöмыс — комияс да удмуртъяслөн лыдыс Россия пасьтала бөръя кык дасвонас чинö, дай вель ыджыд öдөн. Тайöс петкöдлiс 2002-öд воын йöзöс ставроссияса гижалöмыс (Lallukka 2005: 31-36).

	1989 воын (СССР)	1989 воын (РСФСР)	2002 воын (Россия)	вежсьöм
удмуртъяс	746 793	714 800	640 028	-74 772 (-10,5 %)
зыран-комияс	344 519	336 300	293 406	-42 894 (-12,8 %)
перым-комияс	152 060	147 300	125 235	-22 065 (-15 %)

1 №-а таблиця. 1989-2002-öд воясö перым войтыръяслөн лыд вежсьöм.

Кызди аддзам, став войтыр пӧвстысь медьёна чинӧны лыд сертияс перым-комияс, этшаджык чинӧмаӧсь удмуртъяс, а зыран-комияс кутчысьӧны на костын. Тадзи артмӧма дзоньнас Россияын зэв съӧкыд ситуация понда, кор 90-ӧд воясын экономика киссьӧм понда уна йӧз, торйӧн нин сиктын олысьяс, ёна гӧльмисны, удж воштисны, олӧмас быттьӧкӧ вошисны. Олӧм омӧльтчӧм вӧсна кага вайӧмыс перым войтыръяслӧн усьӧма, а йӧзлӧн кулӧмыс содӧма. Велалӧмпырысь нин век тӧдчӧдлӧны, удмуртъяс да комияс пӧ сиктса войтыр. Збыль, налӧн вужйис сиктын и эм, сӧмын ӧнӧя кадӧ, позьӧ шуны, тайӧ сӧмын джынвийӧ сиктса войтыр, зыран-комиясьсь матӧ джынйис нин олӧ карьясын.

Удмуртъяс да зыран-комияс асланыс республикасын важӧн нин пӧрины ичӧтджык лыда йӧзчукӧрӧ. 2002-ӧд воын Удмуртияын олӧма 1 млн. 570 316 морт, на пиысь удмуртыс 460 582 морт (став олысьсьыс 29,3 %), рочыс миллионлань матыстчӧ — 944 108 морт (став олысьсьыс 60,1 %). 1989-ӧд вокӧд ӧткодьялӧмӧн удмурт лыдыс ас республикаас чинӧма 35,9 сюрс морт вылӧ, 7,8 % вылӧ. Удмуртъяслӧн ас республикааныс пайыс 1989-ӧд воясьн чинӧма 30,9 %-сянь 29,3 %-ӧдз. (Воронцов 2008: 885-886; Kondratjeva 2008: 6.) Коми республикаын 2002-ӧд вося йӧзӧс лыддялӧм сетӧ татшӧм лыдпасьяс: республикаын став 1 млн. 18 674 олысьсьыс коми йӧзыс 256 464 морт (25,2 %), рочыс 607 021 морт (59,6 %). 1989-ӧд вокӧд кӧ ӧткодьявны, комияслӧн пайыс республикаас неуна содыштӧма, сӧж вӧлӧма 23,3 %. Сӧмын 1989-ӧд воясьн коми йӧзлӧн ӧтувья лыдыс республикаас чинӧма 12 % вылӧ, сӧжи вӧлӧма 291 542 морт. Дай дзоньнас Коми республикаын 1992-ӧд воясьн олысь лыдыс ёна чинӧма, 1989-ӧд воын кӧ овлӧма 1 млн. 260 700 морт, то 2008-ӧд вося лӧддза-номья тӧлысьӧ тайӧ лыдпасыс чинӧма 963 сюрсӧдз, ӧнӧ Комиын олысьсьыс миллионысь этшаджык нин и водзӧ чинӧ дӧнмуысь мукӧдлаӧ мунӧм-овмӧдчӧм вӧсна. Шуам, 2008-ӧд вося вит тӧлысьӧн Комиын олысь лыдыс чинӧма 3 800 морт вылӧ (став олысьсьыс тайӧ 0,4 %), а тайӧ лыдпасыс 3 293 морт мунӧма овны мукӧдлаӧ (*Трибуна* 27/2008: 1). Сӧмын перым-комияс ас автономия кытшас вӧлины и ӧнӧ унджыкӧнӧсь, став олысьсьыс 2002-ын воын найӧ 59 % мында.

Перым войтыръясысь унджыкыс олӧны ас автономиясын: 2002-ӧд воӧ зыран-комиыс ас республикаас вӧлӧма 87,7 %, перым-комиыс ас кытшас вӧлӧма 64,1 %, удмуртыс ас республикаас вӧлӧма 72,3 %. Перым войтыръясысь диаспораын медуна олӧны перым-комияс. И Удмуртияын, и Комиын карьясын олысь вужвойтыр лыдыс 2002-ӧд воын содӧма, сиктса районьясын налӧн лыдыс чинӧма, кызди и став олысь лыдыс сиктъясын. Тайӧ висьталӧ со мый йылысь: перым войтыръясысь томьяс вуджӧны карьясӧ, шӧр кыв гӧгӧртасыс кытӧнӧ роч. Сиктысь пышъян помкаыс гӧгӧрвоана:

удж да водзö бур олöм вылö лача абутöм. Демографьяс чайтöны, водзö вылö пö войтырьяслон лыдыс нöшта на чинас, öд öнi и паспортьясö ознин ков пасьявны войтырсикассö. Содтам татчö, мый перым войтырьясөн овмöдöм сиктса мутасьяс — медся гöльöсь. Шуам, 2008-öд вося апрельын Комиын шöркост удждоныс вöлöма 19 сюрс 600 шайт, быгтьöкö абу и этша. Сöмын мусир перьян Усинскса районын шöр удждоныс кö вöлöма 32 сюрс да джын (900 кымын евро мында), то сиктса Кöрткерöс районын сийö вöлöма куим пöв этшаджык, 10 700 шайт (300 евро мында кымын).

Перым войтырьясөн чужан кывйөн сёрнитöм йывсьыс висьталöны ХХ-öд нэмса Сöвет Öтувлунун нуöдöм йöзöс лыддялöмьяс. ХХI-öд нэмын, öнiя демократия Россияын «Кутшöм кыв тiян чужан кывныд?» юалöмсö öтувья лыддьöгсьыс гöгöрвотöм помкаяс вöсна бöрья здукас вештöмабсь. Но и воддза лыддялöмьясыс тыдаланаа висьталöны сы йылысь, мый воысь воö чинöны чужан кывйөн сёрнитысь удмурт-коми йöзыс, кывйыс вочасөн бырö-чинö. Вайöдам лыдпасьяс 1959-öд да 1989-öд вояся йöзöс лыддялöмысь.

	1959 воын	1989 воын	2002 воын
удмуртъяс	89,1 %	69,6 %	абу юасьöмны
зырян-комияс	89,3 %	70,4 %	абу юасьöмны
перым-комияс	87,6 %	70,1 %	абу юасьöмны

2 №-а таблица. Перым войтырьяслон ай-мамныслысь кывсö чужан кывйөн шуöм йöзлөн лыд вежсьöм.

Россия пасьтала татшöм лыдпассö вермасны сетны öнi сöмын социолингвистикаын туялöмьяс. 2003-öд воын Сыктывкарын А.К.Конюхов веськöдлöм улын вöли нуöдöма «Социолингвистика серти Коми республикаын öнiя ситуация» туялан уджбала, сы дырйи юасьöма вöли и йöзлөн чужан кывныс вöдитчöм йылысь став кар да районысь бöрйöм йöзöс. Сидз, юасьöмаяс пиысь комияс вочавидзöмабсь тадзи: коми чужан кывнас шуöма 65,4 %, роч кыв 30,8 %, мукöд кыв 3,8 % (Конюхов да мукöдьяс, öтуввезын «Коми войтыр» öтмунöмлөн инулысь). Татшöм ногөн, коми йöз пöвстысь комиён сёрнитысьыс 1989-öд во бöрын чиныштöма. Удмурт республика пасьтала видлалана лыдпассö тöдмалöмабсь: став удмуртысь чужан кывнас удмурт кыв шуöма 66,6 %, мукöд кыв, кызвынсö рочöс 33,4 % (Воронцов 2008: 886). Талунья лунö перым войтырьясысь ас чужан кывсö тöдö кык коймöд пайсьыс неуна этшаджык йöз. Тайö висьталö кывлөн содысь бырöм-рочмöм йылысь.

3. Вьль перым кывъяс чужасны оз?

Коми да удмурт кывъяс артмӧдӧны кык инас-система: сёрнисикасъяс-лысь ӧтувъялун да куим сӧвмӧм гижӧд кыв. Удмурт кыв та серти ӧтувъя: став сёрнисикассӧ ӧтувтӧ ӧти гижӧд кыв. Коми сёрнисикасъяс юксӧны кык ыджыд чукӧр вылӧ — 10 зыран-коми сёрнисикас да 8 перым-коми сёрнисикас, зыран да перым чукӧръяс костын эм камайывса (зюзьдінса) сідз шусяна шӧрвийӧ сёрнисикас. Индӧм кык сёрнисикас чукӧр подув вылын колян нэмса 20-ӧд воясӧ сӧвмис кык зэв матысса гижӧд кыв. Ӧти зэв аслыспӧлӧс язьва-коми сёрнисикасыс вель ёна торъялӧ зырян да перым коми сёрнисикасъясысь. Совет кадӧ выналӧ вӧлі Р.М.Баталоваӧн вӧзйӧм видзӧдлас, быттьӧкӧ камайывса да язьваса сёрнисикасъяс пырӧны перым-коми кывйӧ. Збылысьсӧ коми сёрнисикасъяс кык ыджыд чукӧр вылӧ торйӧдӧма вӧлі эз кывтуялан юрподувъяс вылын, а география юрподув серти. Ӧнӧдз перым-коми да зырян-коми гижӧд кывъяс зэв матынӧсь, а став комиыс ыджыд мытшӧдтӧг гӧгӧрвоӧ ӧта-мӧдсӧ, гашкӧ, сӧмын язьваса комиясысь кындзи.

Колӧ шуны, мый бӧръя дасвоӧ ӧткымын сёрнисикас пондӧсны гораа нимтыны-шуны ашӧр кывйӧн да чужисны мӧвпъяс лӧсьӧдны тшӧтш вьль гижӧд кывъяс. Сёрниыс мунӧ комияс пӧвстысь язьва-комияс, изьвас комияс, а удмуртъяс пӧвстысь бесерманъяс йылысь. Видлалалам дженъидика тайӧ «вьль кывъяссӧ».

Язьва-коми сёрнисикас юргӧ Перым дормуын Красновишерскӧй районса некымын сиктын. Торъя войтырсикас пыдди найӧс вӧлі торйӧдӧма сӧмын 1926-ӧд вося йӧзӧс лыддялігӧн, сэки пасйӧма вӧлі 10 000 язьва-комиӧс. Сэсса торйӧн найӧс абу нин лыддъылӧмны, став йӧзсӧ гижлӧмаӧсь рочӧ. Г.Н.Чагин (1993) серти, язьва-комиыс пӧ 2 000 кымын морт, сӧмын коми кывнас сёрнитӧны этшаӧн нин, ӧтияс шуӧны 560 морт, мукӧдъяс 300. Тайӧ кызвынсӧ пӧрысь йӧз нин. Серпасыс вежсис сӧмын колян нэмса 90-ӧд воясӧ: сэки Перымын олысь тӧдчана этнограф Г.Н.Чагин заводитӧс нимӧдны тайӧ войтырсикассӧ вель уна аслас гижӧдын. Вочасӧн асьныс язьва-комияс пондӧсны ловзьӧдны чужан сёрнисӧ, чужис ас кыв да культура видзны-ловзьӧдны зільысь ӧтмунӧм. География велӧдысь Анна Лазаревна Паршакова лӧсьӧдӧма да 2003-ӧд воын йӧзӧдӧма чужан сёрни анбур, нимыс сылӧн «Коми-язвинский букварь» (Пермь 2003, 135 с.). Гижӧд кыв подув пыддиыс босьтӧма вӧлі Илля Васьлысь «Коми-язвинский диалект» монография, но медводдза анбурас кывйыс лӧма вель уна тырмытӧмторъя.

Татшӧм нырвизьсӧ тырвийӧ ошкӧ Перым губерняса веськӧдлан котыр. На ногӧн, Перым дормуын эм вьльӧн восьтӧм язьва-коми ичӧт вуж-

войтыр, код вöсна тöжднас позьö нимавны Россия пасьтала дай ылöджык на. Та понда язьва-коми гижöд кыв артмöдöм да сёрнисикас туялöм вылас сетöны тырмымöн сьöм. Тайö могсö олöмö пöртö Перымса педагогика университетбердса выльöн котыртöм нейджыд институт (уджалысьыс кык-куим морт сöмын), нимыс рочöн татшöм — «Институт исследований языка, истории и традиционной культуры коми-пермяцкого народа», веськöдлысьыс филологияысь кандидат А.С.Лобанова. Вайöдам язьва-коми кыв йылысь йöздöм бöрья небöг нимьяссö:

1. Лобанова А.С.: *Падежная система коми-язьвинского языка*. Пермь 2005.
2. Пономарева Л.Г.: *Материалы по изучению консонантизма языка язьвинских пермяков*. Пермь 2005.
3. Попова О.А., Кичигина К.С.: *Дидактические материалы к урокам изучения лексики коми-язьвинского языка. Учебно-методическое пособие*. Пермь 2005.
4. *Сусачок-сучок. Традиционный фольклор язьвинских пермяков*. Ч. 1. Авт.-сост. Т.Г. Голева, А.С. Лобанова, Л.Г. Пономарева, А.В. Черных. Пермь 2006.

Перым губерняын уджалö торья уджбала — «Обеспечение школс углубленным изучением коми-язьвинского языка, культуры и истории коми-язьвинского народа учебно-методической литературой за счет средств Областной целевой Программы развития и гармонизации национальных отношений народов Пермской области на 2004-2008 гг.». Уджбаласö могмöдö йöзс сэтчöс велöдан министерство. Перым губерняён веськöдлан котыр официальной, торья уджкабалаён шыödчöма Россия Федерация веськöдланё, медым язьваса перым-комиясöс пыртасны ичöt вужвойтыр лыдö да сетасны налы торья статус.

Изьватас сёрнисикас войвылын юргö зэв паськыда кызди Коми республикаын, сідзи и сы ортсыын: Яран кытшын, Ямал-Яран да Хант-Манси кытшьясын, Кола коджын. Изьватас, войвывса комияс важысянь нин торйöдöны асьнысö мукöд комиасысь кыв, история, оланног да торья психология пондаыс. Изьватас аслас писькöслуннас ёна торьявлісны важысянь, найö му вöдитысьяс, чери кыйысьяс, вöралысьяс да көр видзысьяс ötлаын. 1970-öд воын изьватас ног сёрнитысьыс вöлöма 54 780 морт, Коми АССР-ын на пиысь овлöма 39 000 морт (Сахарова & Сельков 1976: 3). Ас сёрнисö найö шуöны *изьва кыы*, мукöд сёрнисикасысь (тшöкыда шуöны *эжва кыы*) торйöдöмөн. Изьватасөн овмöдöминьясö колян нэмса 20-öд воясö öтувья коми гижöд кыв да сьён школаясын велöдöмыс пырöма зэв

сӱкыда паньд сулалӱм понда: унаӱн абу кӱсйылӱмны босытны ни Молодцовлысь анбурсӱ, ни «эжва кыысӱ», дасьӱс вӱлӱмны лӱсьӱдны ас гижӱд кыв (Попов 2007: 88-89). Казыгывлӱны, весиг Сыктывкарысь ыстӱм коми велӱдчан небӱгъяссӱ кодсюрӱ сотавлӱма. Корсюрӱ весиг шуасьлӱмны, бурджык пӱ кутам велӱдны челядсӱ рочӱн. Сӱмын збыль вылас изьва анбур ни гижӱд кыв некод сэки абу босытчӱма лӱсьӱдны, а 1930-ӱд во кежлӱ ӱтувъя гижӱд кыв пырӱма йӱзӱс велӱдан овмӱсӱ да веськӱдлӱмӱ. Изьватас комияслӱн асвежӱртӱмыс кык бана, найӱ асьнысӱ кылӱны и торъя чукӱрӱн, налӱн эм и ӱтувъя комиӱн асьнысӱ кылӱм. Вель уна гижысь, туялысь, артист да журналист петӱс изьватас пӱвстысь, найӱ пыртӱны ӱтувъя коми гижӱд кывйӱ изьваногса рӱмъяс. Тӱдчӱдам, Изьва муысь петлӱм гижысьяс (Биа Ӑгыр = Яков Чупров, Митрук Як = Яков Рочев, Егор Рочев, Владимир Попов, Альбина Ануфриева, Пик Артеев, Любовь Ануфриева да мукӱдъяс) гижлӱсны да гижӱны литература кывйӱн.

Кольӱм нэмса 90-ӱд воясӱ историяыс быттьӱкӱ бара кыкпӱвӱвтчис. Горбачевдырса восьса сӱрниа кадӱ котыртчис «Изьватас» ассоциация, панас пуктана ӱксӱммыс вӱлӱма Изьва сиктын 1990-ӱд вося кӱч тӱлысь 19-ӱд лунӱ. Уджтасас сӱйӱ кадеяньыс нин вӱлӱ корӱм пыртны изьватасӱс войвывса ичӱт лыда вужвойтыръяс лыдӱ, перестройка кадӱ бара кылӱны вӱлӱ шыӱдчӱмъяс лӱсьӱдны изьва гижӱд кыв (Канев 2007: 21). Весигтӱ кодсюрӱ вӱлӱ корӱ пыртны изьва сӱрнисикас районса каналан кыв пыдди. Бӱръя кадас «Изьватас» котырса зӱлысьяс (В.А.Ануфриева) чорыда корӱны лыддыны изьватассӱ торъя войтыр пыдди, пыртны россияса ичӱт вужвойтыр лыдӱ да судзӱдны татшӱмъяслы лӱсялана кокньӱдъяс. Татшӱм ногӱн, ассоциацияса зӱлысьяслӱн медшӱр могыс йитчӱма экономикаӱн: колӱ бурмӱдны ас войтырлысь олӱмсӱ, дзоньвидзалунсӱ, видзны вӱр-ва, сӱвмӱдны туризм да с.в. Изьватаслӱн ӱтмунӱмыс зӱльӱма та могысь вель ӱна. Сӱдз, 2002 вося Россияын йӱзӱс лыддялӱгӱн 16 сюрсысь унджык морт шуӱма асьсӱ «коми-ижемецӱн», тайӱ сиктса и карса йӱз. Колӱ шуны, Коми республикаса веськӱдлан котыр да «Коми войтыр» ӱтмунӱм эз ошкывлыны татшӱм водзмӱстчӱмсӱ да век лыддывлӱсны политикаа татшӱм нырвизсӱ ӱтувъя коми войтыр торйӱдӱмӱн-юклӱмӱн. Но Фин-угор войтыръяслӱн V-ӱд войтыркостса ӱксӱмӱ бӱрын Комиын юралысь В.А.Торлопов вежис нырвизсӱ, сӱйӱ сувтӱс «Изьватасын» ныршикъяс дор да ошкис налысь водзмӱстчӱмсӱ. Мый водзӱ лоас таысь, видзӱдлам.

Изьва сӱрнисикас ӱнӱ сӱмын юргана кыв, зӱлысьяс-активистъяс эз лӱсьӱдны гижан традициясӱ, гижӱны найӱ кызвынсӱ рочӱн. Перестройка воясӱ «Изьватас» газетын, кык петасын ӱткымын стаття вӱлӱ сетӱма сэтчӱс сӱрнисикасӱн, но водзӱ тайӱ водзмӱстчӱмыс кусӱма. Тӱдӱмысь, ас терминологиятӱг да стильтӱг, вывтӱ уна рочысь босытӱм кывъя татшӱм

гижодыс уналы кажитчө вöлі сөвмытöм, уль, мисьтöм. Изьва ног Коми республикаын öнi оз гижны кывбуръяс ни висьтъяс, абу асворсан театр, сöмын эмöсь сиктъясын да каръясын фольклор сьылан котыръяс. Весигтö «Изьватаслön культура. Традицияс. Öнiя кад. Аскиа лун» нима небöгын абу ни öти гижöд изьва сёрнисикасöн, став статтясьыс 31 гижöма рочöн, сöмын квайт комиöн. Медыджд водзöсыс — зильöны сёрнитны ас сёрнисикасöн, тшöтш и «Изьватас» котырлön öксöмаяс дырйи, сывны, видзны нэмöвöйся фольклор да с.в. Республикаса «Коми гор» радиоын уна во нин юргö изьватас войтырлы сиöм уджтас, сэнi сёрнитöны кызвынсö изьва ног. Рытыввыв Сибырын, Ямал-Яран асьюралан кытшын мöдарö — изьва гижан кыв эм, Обдор карын йöзöдöма ичöt школалы велöдчан небöгъяс (шыпас йöртöд, сёрнитны велöдчан). Роч-зыран сёрнитчан небöг лöсьöдан удж йылысь гижö Т.Б.Лаптандер (2007: 134-142).

Бесерманъяс — удмуртъяслön этнография серти тшöтш вель торъялана юкөн. Найö тшöтш торйöдöны асьнысö став мукöд удмуртсьыс, сёрнитöны торъялана диалектöн, кытчö öтлаасьöмны и лунвывса, и войвывса сёрнисикасьяслön аслыспöлöслунъяс. Важвylöм чöж на вылö ёна тöдчöмаöсь тюрк войтыръяс, тайö тöдчö налön нэмöвöйся оласногас, паськöмын, öбрадъясын. 1926-öд вося йöзöс лыддялöм пасйö 10 000 сайö бесерманöс, 2002-öд вося лыддялöм сетö 3 122 лыдпас. Ёна чинöм войтыр-сикас пондiс тшöтш котыртчыны выльмöдан кадö: сэки вöли лöсьöдöма «Бесерман войтырлысь котыр», Глазов карын восьтöма налысь история да культура шöрин. 1993-öд воын Удмурт республикаса Медвылыс сöветса президиум шуис лыддыны бесерманъясöс ашöр войтырöн, а 2000-öд восянь найöс пыртöма лои Россия Федерацияса ичöt лыда войтыръяс лыддьöгö. Кыдзи юöртöны удмурт уджъёртъяс, öнi Удмурт республикасянь бесерманъяс дорö некутшöм ыджыд тöжд абу, ставыс дудöма.

Гижöд кыв бесерманъяслы тшöтш эз ло лöсьöдöма, кöть татшöм корöмъясыс унаысь юргылöмаöсь, та йылысь уналаö гижлöмны. Удмурт кывбуралысь М.Федотов сöмын аслас гижöдъясас ёнакодь пыртлöма бесерман сёрнисикассö. Кыдзи тыдалö, бесерманъяс да изьватас эз лöсьöдны виль перым гижöд кывъяс, налön кывйыс сöмын вомгора туйын ветлö. Гöгöрвоана öтитор: сиктса районъяс тшупöдын лючки-бура гижöд кыв, анбур да сöвмöм литература вöчны зэв сьökыд. Дай колö та вылö вель ыджыд сьöм, уна вежöра йöз. Дженьыдик кывкöртöдыс татшöм: этноспытшса асвежöртöмлön вежласьöмыс немся на оз вайöд перым кывъяслön юксöм-торъялöмö.

4. Сёрнисикасъясын кывворлӧн вежсьӧм

Кутшӧм чужӧмбана ӧнія перым кывъясын сёрнисикасъяс? Тайӧ юалӧм вылӧ тшӧтш видлам вочавидзны. XXI-ӧд нэмӧ вуджӧммысыт сёрнисикасъяс тшӧтш вежсьӧны, и уна татшӧм вежсьӧм мунӧ оз бурланьӧ. Медшӧр помкаыс — роч кывлӧн ыджыд тӧдчӧм, абу кӧ нин личкӧм. Талунья комияс да удмуртъяс кык кывъя йӧз, кык торъялана кыв инас юраныс кутысьяс. Сёрнисикасъясын вежсьӧмъясыс медся тыдаланаа тӧдчӧны кывворын, зумыд кывтэчасъясын, кӧть и оз сӧмын таын.

Перым кывъяс ӧнія кадӧ оз артмӧдны ӧтувъя гӧгӧртассӧ каръясын, та вӧсна налӧн абу карса сёрниног, абуӧсь тшӧтш сӧвмӧм жаргонъяс. Век жӧ торъялӧ челядь сёрни да кутшӧмакӧ студент слэнг, сәні торъяланаторсӧ артмӧдӧ рочысь босътӧм слэнг-кыввор да калькаяс, шуам кӧть, зк. *преподӧс кывзыны, зачоткаыс вунӧма, стипуха талун сетӧны*.

Коми да удмурт сёрнисикасъяс туялӧма абу ӧткодя, медбура восьтӧма зыран-коми сёрнисикасъяс. Йӧзӧдӧма вӧлі ӧтувъя зыран диалект кывчукӧр (*Сравнительный словарь коми-зырянских диалектов*. Сыктывкар, 1961, 25 сюрс гӧгӧр кыв), быд сёрнисикас йылысь эм торъя туялан небӧг. Виль, КЛИИ-са кыв юкӧдын ӧні лӧсьӧдан сёрнисикас кывкудлӧн йӧрышыс 77 сюрс гӧгӧр кыв, сӧмын тайӧ ыджыд уджыс абу на йӧзӧдӧма. Перым-коми да удмурт сёрнисикасъяс туялӧма абу этша, но йӧзӧдӧма на йылысь ӧна этшаджык. Тайӧ да мукӧд уджъяс петкӧдлӧны 50-70-ӧд воясся кывсӧ, сӧмын ӧні кыв ситуацияыс ӧна мӧд нин, сёрнисикасъяс ӧдйӧ вежсьӧны. Кыдзи вежсьӧны, кодарлань найӧ мунӧны? Кыввор вылӧ медводз мыджсьӧмӧн позьӧ торйӧдны ӧнія перым сёрнисикасъясысь куим сикас вежсянног:

1. Йӧз сёрниысь важ нэмӧвӧйся оланногкӧд, уджаланногкӧд, быдлунья олӧмкӧд йитчӧм кывворлӧн вушйӧм-бырӧм. Тайӧ вежсьӧмыс мунӧ ӧнія олӧмын экономикаын гырысь лоӧмторъяс вӧсна. Сидз, талунья зыран-комияслӧн сёрниын оз бергавны нин няня быдтасъяслӧн нимъяс, шабді вӧдитан терминъяс, оз нин тӧдны *дзимбыр, сартас, пеша, нинкӧм* да мукӧд кывъяс. На пыдди унаӧн вӧдитчӧны рочысь босътӧм кывъясӧн. Казытам татчӧ: Коми АССР-ын 70-ӧд вояссянь мырдӧн бырӧдісны няня быдтасъяс вӧдитӧм, пыш, таг, шабді быдтӧм, мазі видзӧм. Озырджык кывворыс кольӧма на пӧрысь йӧзлӧн, а том йӧз да шӧр арлыдаяс уна кыв комиӧн оз нин тӧдны, торйӧн нин диаспораын.

2. Гижӧд кывъяслӧн сёрнисикасъяс вылӧ шыльӧдана тӧдчӧм, сійӧ йитчӧма школаын велӧдӧмсӧ паськӧдӧмкӧд да уна йӧзлы юӧр сетан-торъялӧн уджкӧд (теле- да радиоуджтасъясын). Гижӧд кывъяс вель

тшөкыда овлөны вылыс культура да велөдчөмлөн пасөн, торйөн нин сиктса интеллигенциялөн да шөр школа помалысьяслөн. Сёрнитны кө коми кывъяс йылысь, тайёторйис медъёна тыдалё юркаргөгөрсә сиктъясын да районъясын, ылынджыкинса районъясын ас сёрнисикаслөн доныс мөдарё, венласё гижөд кыв дон-авторитеткөд, шуам, Изьва, Лузаберд, Удора районъясын. Дерт, некыдзи оз позь шуны, мый сёрнисикасьяс вошöны, но найö ёна бурджыка кутчысьöны шыкудйын да грамматикаын, а кывворыс ёна öдйөджык вежсьö. Шуам, сыктывшöрсә сёрнисикасын, Визин сиктсёрниын тшөкыда позьö кывны нин гижөд кыв нормаа *пасьтасьны* кадакыв нэмөвöйся *кышасьны* пыдди.

3. Сёрнисикасысь кыввор роч кыввор вылө вежсьöм, торйөн нин дасьтытöм, öдйö сёрнитаннога ситуациясын кызвынсö том да шөркодъ, а сідзжö и олöма нин йöз пöвстын. Тайö вайөдö сэтчөдз, мый нэмөвöйся кывворыс вешйö кыввөдитчөмлөн ылі сэрөгö, корсюрö весигтö вунö. Тайёторйис войдөр ёна паныдасьлө вöлі перым-коми сёрнисикасьясын, коми да удмурт диаспораса сёрниын, но öні тайö паськалöма тшöтш республикасын.

Медшөр помкаыс татшөмторйислөн, дерт, ёна паськалөм нин кыккывъялун, кор удмуртъяс да комияс öткодя бура ичөтсьяныс сёрнитöны чужан кывйөн да рочөн, а гижöны öні найö рочнас бурджыка нин. Мөд помкаыс — йöзкотырын роч кывлөн вывтi ёна бергалöмыс, сийö бөръя кадас нöшта на содö öнiя технология юортантор да йитөд сөвмөм вöсна (теле- да радиоканалъяс содöм, зептелепонъяс да öтуввез, компутер ворсöмъяс да уджтасьяс, ворсан автоматъяс да с.в.). Роч кыввор öні паськыда пырö да зырö важ кывъяссö ас республикасын, вöвлөм Перым-коми кытшын, оз сöмын кызвынсö диаспораын, кыдзи вöлі важöнджык. Шуам, öнiя комиясьянь тшөкыда позьö кывны татшөмтор: *колö баня ломтыны, сэн ыдждыд болото эм, мунам малинала. Ас пывсян/пылсян, нюр, öмидз* кывъяс пыдди пыртöны сёрниö кытшалысь кывйысь босьтöм кыввор.

Торйөн татшөмторйис важысянь нин паськалöма перым-коми сёрнисикасьясын, кодыяс вылө уна нэм чöж ёна тöдчöма орчча роч сёрниыс. Буретш тайөн кызвынсö и торъялöны перым-коми сёрнисикасьяс зыран-комиясысь. Стöчджыка кө, дасысь ыджыджык ас лыдакывъяс пыдди бергалöны рочысь пырöмаяс, паськалөмны -ок (*пуртök* «ичөт пурт»), -очка, -овöй (*кöртөвöй, пуовöй, шукаовöй*) роч кывартмөдан суффиксьяс, *бы, не* кывторъяс, *если, көбы, коли, что* йитöсьяс да с.в. Перым-комияс вомгора сёрниас тшөкыда сёрникузяс пыртöны роч кадакывъяс нин, найö ладмөдчöны подувкывйыскөд роч кыв оланпасъяс серти нин, шуам

кӧть, кэркунымӧс **забрал’и** школа вылӧ, сийа война вылын **погиб**, кыз тэ **имэйши право** туй вылӧ бийас’ны (мысса-лупъяса сёрнисикасысь). Удмуртыяс да комияс сёрнианыс медтшӧкыда вӧдитчӧны рочысь пырӧм чолӧмаян-янсӧдчан кывъясӧн (к. *здоров, пассибӧ*, удм. *привет, пока*), модальной кывъясӧн, уна эмакывйӧн да кывбердӧн. Нӧшта тӧдчанатор: зыран-коми да удмурт сёрнисикасыясын вочасӧн дугдӧны бергавны важ ас лыдакывъяс, шуам кӧть, сыктывкарбердса диалектын **тыс’ача девятсот пейс’ат пйатой годс’а верӧсӧ** «мой муж тысяча девятсот пятьдесят пятого года рождения», удмурт кывйын чупчишӧрса сёрнисикасын **двэна-цэт’ л’эт** кыл’и айытэк «дас кык арӧса коли айтӧг» (Карпова 2005: 420). Вель тшӧкыда сёрниӧ рочысь пырӧны дзонь шуӧмторъяс, кывтэчасъяс, со кӧть, **Во-первых, мян уна вӧчсьӧ по подготовке к выборам, во-вторых, ӧни дасьтысям день пожилых людей** кезлӧ. Торйӧн нин тайӧ тыдалӧ оз быдлунся сёрнитантор йылысь варовитӧг, политика, удж, экономика, спорт темаяс вылӧ дасьтытӧм сёрниын.

Татшӧм дзугыс тырвыйӧ «дзордзалӧ» тшӧтш ӧния перым гижӧд кывъясын, весигтӧ велӧдчӧм йӧз пӧвстын. Тайӧ тыдалӧ ӧния коми гижысысӧн гижӧм висыгысысь, шуам кӧть, — *Тэ, другӧ, меным эн индав. Асьнытӧ на лешакыс татчӧ вайис, а эг ме тиянӧ лок. Незванный гость пӧ хуже татарина: кывлин, кӧнкӧ* (Лудыгин 2007: 98); — *А ме со мамбать гортысь некытчӧ эг и мун. Тани школа помали, училище бӧрын гортӧ жӧ и локти. Кыдзи шуласны тай, где пӧ родился, там и пригодился; — Всё продумано, — рочасьышитис зятъыс* (Макарова 2008: 32, 35). Том журналистыяс радио- да телеуджтасъяс нуӧдигӧн кокниа вунӧдӧны быдлунъя коми кывъяс, шуӧны тадзи: *колӧ дзоньтавны крыша; тайӧ керкасӧ шуисны снеситны; спортсмен босьтис сереброысь медаль да с.в. (вевт, разьны, эзысь пыдди).*

Талунъя коми да удмуртыяслӧн, позьӧ шуны, кывйыс сораса нин. Уна верстыӧ да том кокниа вуджӧны сёрниын рочӧ да мӧдарӧ, уна ай-мамлы веськодъ, кутшӧм кывйӧн сёрнитны ас челядыскӧд. Гожӧмъясын коми да удмурт сиктыясӧ пӧрысь мамъяс дорӧ вайӧдӧны гӧгапи-гӧганывъяссӧ, и пӧч-пӧляс унджыкысысьӧ накод сёрнитӧны рочӧн, оз чужан кывнас нин. Удмурт сёрнисикасыяс туялысь Л.Л. Карпова мангитфонӧ аслас гижӧмторъясысь меным вайӧдӧс ӧти видлӧг 70 арӧса пӧрысь аньлӧн сёрниысь. Юалӧмыс вӧлӧма удмурт кывйӧн, вуджӧдны кӧ «Кутшӧм ворсӧмъясӧн ворслӧмаӧсь важӧн челядысь?» Вочакывйыс со — *Мон не помню. Разные игры играли тогда когда были маленькими. А собере война началась, страшная война. Сӧ калык быриз. Никого не осталось...* Татшӧмсяма сёрниыс век паськалӧ и паськалӧ. Шуам, Удмурт муын юасьӧмаясысь 75 %-ыс кӧ ас сиктас вӧдитчӧны удмурт кывйӧн, то сиктысь мунӧмӧн сёрнитӧны нин рочӧн либӧ сораса кывйӧн (Kondratjeva 2008: 7).

5. Перым гижөд кывъяс йөзкотырын

Удмурт да коми гижөд кывъясн вержласяна нырвизьыс бөръя кадас дзик мөдара, сәни тыдалө бурлань вайөдана вежсьөмъяс. Медводз, удмурт да зыран-коми гижөд кывъяслөн кыпаліс оланпаса статусыс, найөс нимтөма каналан кывъясөн да вынсьөдөма тайөс торъя оланпасъясн, коми кыв йылысь оланпас вынсьөдөма 1992-өд воын, ода-кора 28-өд лунө, удмурт кыв 2001-өд воын, өшым төлысь квайтөд лунө. Роч кывкөд найө өні өти тшупөдынөсь, дерт, сөмын уджкабала серти. Важ вынсьөдтөм статусыс коліс перым-коми гижөд кывлөн, Перым-Коми автономия кытш бырөдөм бөрын сійө весигтө абу нин титула кыв, абу асьюралан кытш нима.

Бөръя 15 онас лои подулалөма каналан кывъяс видзан да сөвмөдан уджтасъяс, уна сикас мукөд уджбала. Шуам, Коми республикаын кык кывйөн йөзөдөны оланпасъяс, индөд-тшөктөмъяс, пондісны дасътыны кык кывъя юөртан гижөдъяс да с.в., паськыдджыка пондісны велөдны удмурт да коми кывъяс. Та понда дзоньнас перым кывъяслөн йөзкотырса доныс содіс, көть и эз өна, эз вужвийө. Гижөд кывъяслөн паськалөм-быдмөмыс кутіс падмыны 2005-өд во бөрын, кор республикасын веськөдлан элитаяс көдзөдчисны тайө нырвизьсьыс. Коми республикаын удж падмөм кындзи көнсьурө коми кывлөн бергалөмыс вель өна чиніс. Водзө вайөдөм таблицаысь бура тыдалө республикаса комиөн петан газет лыдлөн өна чинөмыс.

	1992	1997	2002	2004	2008
«Коми му»	7 810	4 490	6 127	2 584	2 427
«Йөлөгга»	7 703	1 320	2 930	1 095	727
«Войвыв кодзув»	4 000	1 800	1 400	947	1 000
«Чушканзі»	12 000	2 112	1 167	870	1 200
«Би кинь»	7 000	4 902	4 223	1 361	1 374

3 №-а таблица. 1992-2008-өд воясө коми газет-журналъяслөн петан лыд вежсьөм.

Дзоньнас коми да удмурт гижөд кывъяс ас республикаясас, кызди и водздзык вөлі, олөны да бергалөны йөзкотырса сэрөгын, периферияын. Та йылысь висьталө со мый. Коми республикаын кө роч каналан кыв велөдө став велөдчысьясысь 100 %-ыс, коми каналан кыв велөдө 35 %-ыс сөмын. 2007-өд воын Коми республикаын вөлі пасйөма 1 000 экземплярсь унджык петана 190 йөзөдантор (газет да журнал), на пиысь комиөн петысьыс 9, Удмуртияын 275 журнал-газетысь удмурт кывйөн петө 16 (Kondratjeva 2008: 7). Прөчента пайыс коми кывъяслөн 4,73 %, удмурт кывъяслөн 5,8 %. Перым-коми кывйөн ни өти газет ни журнал оз пет,

«Силькан» журнал петавлӧ зэв шоча кык кывйӧн, а «Парма» газетын комиӧн овлӧны сӧмын торъя листбокъяс. Телевидениын перым гижӧд кывъяс бергалӧны вывтӧ этша. Дзоньнас тайӧтор йывсьыс абу этша гижӧма нин торъя йӧзӧдӧм уджъясын (Воронцов 2008; Kondratjeva 2008; Цыпанов 2003; Tsyranov 2005), та понда унджык сёрнитам сы йылысь, кызди вежсьӧ пытшкӧсса кыв инасыс, медводз бара донъялам кывворын мунан вежсьӧмъяссӧ.

6. Кыввор паськалӧ кык туйӧд

Коми да удмурт кывъясын ӧдйӧ содӧ торъякыв лыдыс. Ӧнія вежласысь кадус вайӧ уна торъякыв рочысь да роч пыр мукӧд кывъясысь, шуам кӧть, *принтер, офис, дума, спикер, мобильник, флешка, ОМОН*. Татшӧм кывворыс пырӧ кывъясӧ вежсьывтӧг нин, оз аскодясь, ӧд талунъя перым войтыръяс кыккывъяӧсь. Мӧдладорсянь, гижӧд кывъясын бӧръя 15 кымын во чӧж арт-мисны-чужисны вылькывъяс-неологизмъяс ас ресурс подув вылын, найӧ кызвыннас бергалӧны босьтӧм кывъяс пыдди да налы синоним туйын, шуам, к. *оланпас* «закон», *енби* «талант», удм. *кункрезь* «гимн», *лулчеберет* «культура». Зыран-коми гижӧд кывйын татшӧм выль кывворыс 2 000 лексема сайӧ, удмурт выль кывворсӧ лыд серти абу эрдӧдӧма на, перым-коми гижӧд кывйын вылькывйыс медэтша. Татшӧмторсӧ во кызь сайын некод эз чайтлы лоиг, чайтӧны вӧлі, перым гижӧд кывъяс мый оз вежсьыны, ӧти тшупӧдын олӧны. Уна кыв пондӧс бергавны паськыда да зумыда пырис сёрниӧ, но унджык вылькывйыс кольӧ вӧзйӧмтор пыдди на, шуам, комиын *енби* «талант» кыв пырис, а *канму* «государство» бергалӧ вель шоча. Мый ӧткодьыс татшӧм вежсьӧмас перым гижӧд кывъясын?

Татшӧм зильӧмыс чужис ӧти кадӧ да ӧткодь помкаяс вӧсна. Кольӧм нэмса 80-ӧд воясӧ выльмӧдан кадӧ лои позянлун восьсӧн сёрнитны тшӧтш коми да удмурт кывъясын чӧжсьӧм тырмытӧмторъяс йылысь. Кызди вӧвлӧм Сӧвет Ӑтувлунын мукӧд кывъясын, медшӧр тырмытӧмтор пыдди индывлісны медводз кыввор да терминология лӧка сӧвмӧм вылӧ да налӧн вывтӧ нин рочмӧм вылӧ (Тезисы 1987; Цыпанов 1990). Та йылысь торйӧн уна висьталӧма вӧлі научно-практической конференциясын сёрнитысьяс, сэки унаӧн ышӧдӧны вӧлі паськӧдны-сӧвмӧдны кыввор. Сійӧ кадсяньыс медводз туялысьяс да гижысьяс пондӧсны корсьны выль кывворлысь ӧшмӧсьяс.

Медводз кыв бурмӧдысьяс корсялісны ас кывйысь вӧвлӧм нин кыввор: сёрнисикасьясысь, важ кабалаясысь, сёрнитан кывйысь, шуам, к. *небӧг, кӧлысь*, удм. *кат* «оланпас». Сӧмын регыд лои гӧгӧрвоана, мый зэв уна пасьянторлы татшӧмсяма кывворыс абу. Петан туйыс лои ӧти

— лосьодавны вöвлытöм на вылькывъяс. Коми кывйын таdzi артмисны *оланпас* «закон» да *оланподув* «конституция» кывъяс, удмурт кывйын *кункрезь* «канму кып», а сідзжö уна мукöд. Торйöн нин зіля вылькывъяс артмöдалісны 90-öд воясö, Комиын и Удмуртияын вель зіля сэки уджалісны кыв комиссияяс. Вочасöн татшöм зільöмыс сэсся кутіс кусны, öнi Комиын татшöм комиссияыс збыльыссьö некымын во оз нин уджав. Удмурт муын серпасыс мöдара: сэтчöс комиссияыс зумыда уджалö. Выль кывворсö лои чукöртöма Коми республикаын нель юөр гижöдö (бюллетеньö) да куим торъя кывкудйö (дзоньнас кык сюрс гөгөр торьякыв). Зыран-коми вылькывъяссö лои чукöртöма компутер кудйö, сійöс вöлі сеталöма газет-журнал редакциясö, вылыс велöдчанінъясö (Цыпанов 2004). Удмуртияын 1998-öд воын петавліс торъя ыджыд юөр гижöд-бичет, сэтчö вайöдöма 400 гөгөр вылькыв. Таысь кындзи, уна материал сетöма вöлі газет-журналысын. Перым-коми кытшыын вылькыв чукöртан уджыс эз и пансыывлы, та понда сьöкыд шуны, уна-ö вылькыв вöлі вöзйöма.

Выльысь пыртана кывворсö юөртантор темаяс серти позьö юкны куим ыджыд юкөн вылö: 1) йöзкотыр да политикакöд йитчöм кывъяс, шуам, удм. *азьмурт* «президент», *элькун* «республика», к. *юралысьпу, ёрд*; 2) туялан терминъяс (кызвынсö филологияысь), шуам кöть, к. *кыввор* «лексика», *шыкуд* «фонетика», *кывберд* «прилагательнöй», удм. *нимбер* «кывбөр», *кылтодон* «кывтуялöм»; 3) культура, наука, йöзöс велöдан адасьясысь, абстракция кыввор: удм. *тодос* «наука», *бичет* «бюллетень», к. *шылад* «музыка», *сикасалöм* «классификация», *енбиа* «таланта», *öтувез* «Интернет» да с.в. Эм, дерт, мукöд, посныдджык сикасыяс на, шуам, вичко да эскöмкöд йитчöм кывъяс.

Кывартмöдöм серти кö видзöдлыны, перым кывъясын вылькывъяс артмöны öткодя, медся паськыдасö суффиксыяс отсөгөн да юкөнъяс содтысьöмөн, копуляция туйöд. Видлөгъяс: к. *кокньöд* «лөгота» (артмöма *кокни* кывбердысь -öд суффиксöн), удм. *тодосчи* «ученый» (артмö -чи суффиксöн *тодос* «наука» эмакывйысь); к. *шылад* «музыка», удм. *кункышет* «канму дöрапас». Торьяланторьясысь позьö пасйыны коми кывйын чинталöм кывъяс (аббревиатураяс) артмöм, шуам кöть, *СКУ* = *Сыктыв-карса канму университет*, *КЛИИ* = *Кыв, литература да история институт*, *КМ* = «*Коми му*» газет, *ВАК* = *восьса акционер котыр*, *НАК* = *Ненеч автономия кытш*. Татшöм кывйыс кöть абу уна, сöмын роч аббревиатураысысь мынтöдчöмыс унатор йылысь нин висьталö. Выль кыввор артмöдöм-паськөдöмын зэв тöдчанатор — кыв реформаторьяс, выльтор адззысыяс, сійöс вöзйысыяс да пыртысыяс. Татшöм йöзыс перым муясын этша, тайö туялысыяс, велöдысыяс, кыв радейтысыяс. Медтöдчанаыс медым найöс кылісны журналистыяс, школаса велöдысыяс, редакторьяс. Шуам, Удмуртияын зэв унатор вöчö филологияысь кандидат да кывбуралысь

Виктор Шибанов, Комиын уна вылькыв вӧзйис Сергей Елфимов, Перым карын олысь Ӧньӧ Лав (В.А.Степанов) лӧсьӧдлӧ кывъяс кыкнан коми гижӧд кывйӧ. Збылысьсӧ ӧнӧ кадӧ, кӧть абу нин коммунист ютырлӧн коркӧя личкӧмыс, кывйӧн вӧдитчан нырвизьсӧ урчитӧны редакторъяс. Со и Комиын, и Удмуртияын кыв выльмӧдӧмыс кызвынсӧ на сайын. Шуам, Удмуртияын вель ӧна норасьӧны «Удмурт дунне» газетса редактор вылӧ, оз пӧ окотапырысь пырт газетас вылькывъяссӧ да. Комиын медся бура видзӧдӧны выль кыввор вылӧ радиоын уджалысь войтыр, Галина Ведерникова унаысь сӧрнитлӧ та йылысь аслас уджтасьясын. Шензьӧдӧ, Коми республикаын петысь томурловлы индӧм «Йӧлӧга» газет мыйлакӧ ӧтдортчӧ уна бур да мича вылькывйысь.

Выль кыввор водзяныыс перым гижӧд кывъясӧ пырис сьӧкыда, помкаыс талы уна: кывйӧн вӧдитчан консерватизм, кыввор тӧдтӧмлун, корсюрӧ найӧс омӧля гӧгӧрвоӧм. Зэв тӧдчана помкаӧн вӧлі сийӧтор, мый вӧзъяна-пыртӧдана кывйыс ӧтпырийӧ кутӧ вӧлі бергавны вывтӧ уна. Сӧмын олӧмыс петкӧдліс ӧтитор: мыйӧн ӧнджыка вензисны да сӧрнитӧсны выль кыввор йылысь газет-журналын, мыйӧн ӧнджыка видӧсны-лӧкӧдӧсны сийӧс, сымын бурджыка сийӧ пырис. Сидзкӧ антиреформаторъяслӧн зильӧмыс муніс кутшӧмакӧ бур вылӧ. Шуам, Коми республикаын медся яра лӧкӧдӧны вӧлі выль кывворсӧ ӧткымын гижысь, журналист да ӧти фольклор туялысь. Медся ӧна оз во сьӧлӧм выланыс выль кывворыс олӧма нин да пӧрысь йӧзлы, кызвынсӧ сиктын олысьяслы, а медкокниа пыртӧны сӧрни-гижӧдӧ найӧс томурлов, школаын велӧдысьяс, студентъяс, водзын мунан журналистъяс. Социоллингвистика боксянь тайӧ темасӧ — вылькывъяслысь вужъясьянногсӧ — абу на бура туялӧма, неважӧн петӧс та йылысь коми кывтуялысьяслӧн медводза небӧгтор (Айбабина & Безносикова 2008).

Мый бурсӧ вайис нин выль кыввор вӧзйӧм-пыртӧмыс? Позьӧ лыддьӧдлыны: 1) вель ӧна паськаліс ачыс кывворыс, лои ловзьӧдӧма тшӧтш кывартмӧдан да нимтан-пасьян ресурсьяс, торйӧн нин тайӧ бура тыдалӧ 60-70-ӧд воясья дудӧм кывъя газет-журналъяс талунъя синмӧн видлалӧгӧн; 2) водзӧ сӧвмис-паськаліс удмурт да коми кывъясын терминология инасьяс, кӧть и тайӧ артмис этша адасын, кызвынсӧ йӧзкостса-политикаа да кывтуялан, литература туялан адасьясын; 3) кыввор синонимияын да стиль серти кыв юкласьӧмын ӧна паськалісны позянлунъясыс; 4) пырана да бергалана выль кывворыс бур ногӧн тӧдчӧ кыввежӧр вылӧ да кутшӧмакӧ кыпӧдӧ перым войтыръяслысь асвежӧртӧмсӧ, торйӧн нин томурловлысь. Унатор ас кывйӧн пасйӧмыс петкӧдлӧ чужан кывъяслысь винӧвлунсӧ, сӧвмыны ыджыд позянлунсӧ да налысь пытшкӧсса вынсӧ, торйӧн нин ӧнӧ ӧдийӧ вежласысь олӧмын. Та йылысь висьталӧны коми да удмурт студентъяс пӧвстын нуӧдӧм юасьӧмьяс.

7. Бөркыв

Неыджыд кывкөртөд пыдди позяс шуны, мый перым кывъяслон динамикаыс öнiя кадö тыдалö кык пöлöс вежсьöмысь: öти-кö, сёрнисикасьяс да дасьтытöм, нормаö кутчысьтöм сёрнитан кыв öтарö рочмö, воштö ассьыс чужöмбансö, имитö ас пыткас век унджык босьтöм кыв да кывтэчас, вермö вежсьыны и роч вылö, мöд-кö, перым гижöд кывъяс, нормаö вайöдöм инасьяс сöвмöны мöдара туйöд, озырмöны вылькывъясöн, сёрникузя тэчасыс бергöдчö ас кывъя нормаяслань. Татшöм ног, вежсьöмъяслысь медводдза сикассö вермам донъявны кыдзи негативногаöс, мöдсö кыдзи позитивногаöс. Мый водзö таысь артмас, кыдзи кывъясыс вежсясны, петкöдлас водзö кадыс.

Öшмöсьяс

- Айбабина, Е. А. & Безносикова, Л. М. 2008: *Неологизмы в коми языке: социолингвистический аспект изучения*. Научные доклады. Коми научный центр УрО РАН. Вып. 496. Сыктывкар.
- Воронцов, В. С. 2008: Языковая идентификация удмуртов в различных этнических средах (по данным переписей населения). – *Россия и Удмуртия: история и современность. Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 450-летию добровольному вхождению Удмуртии в состав Российского государства. Ижевск, 20-22 мая 2008 г.* Ижевск. 885–982.
- Канев, В. Ф. 2007: С чего все начиналось? О создании Ассоциации коми-ижемцев «Изьватас». – А. А. Попов (ред.), *Культура ижемских коми. Традиции. Современность. Перспективы. / Изьватаслön культура. Традицияяс. Öнiя кад. Аския лун.* Сыктывкар. 21–23.
- Карпова, Л. Л. 2005: *Среднечепецкий диалект удмуртского языка*. Образцы речи. Ижевск.
- Конохов да мукöдъяс = Конохов, А. К. & Кузиванова, О. Ю. & Марков, В. П. & Цыпанов, Е. А.: Современная этнолингвистическая ситуация в Республике Коми (по результатам социологического исследования). – <http://www.komivoityr.ru/Isledov/stat.html> 1.8.2008.
- Лаптандер, Т. Б. 2007: Вопросы составления Русско-зырянского разговорника для Ямало-Ненецкого автономного округа. – А. А. Попов (ред.), *Культура ижемских коми. Традиции. Современность. Перспективы. / Изьватаслön культура. Традицияяс. Öнiя кад. Аския лун.* Сыктывкар. 134–142.

- Лодыгин, В. 2007: *Гыбад*. Сыктывкар.
- Макарова, Екатерина 2008: Кык бана олӧм. Висьт. – *Войвыв кодзув* 2008: 4: 29–42.
- Попов, А. А. 2007: «Ижемизация» — «Зырянизация». О национально-языковой политике в Коми АО. – А. А. Попов (ред.), *Культура ижемских коми. Традиции. Современность. Перспективы / Изъватаслӧн культура. Традицияяс. Ӧнія кад. Аския лун*. Сыктывкар. 87–90.
- Сахарова, М. А. & Сельков, Н. Н. 1976: *Ижемский диалект коми языка*. Сыктывкар.
- Тезисы 1987 = *Республиканская научно-практическая конференция «Актуальные проблемы развития, изучения, преподавания марийского языка и литературы в условиях марийско-русского двуязычия»: тезисы докладов и сообщений*. Йошкар-Ола 1987.
- Трибуна* 27/2008 [4.7.2008].
- Цыпанов, Е. А. 1990: Ковтӧг рочысь босьтӧм кывъяс йылысь. – *Коми кыв ӧнія олӧмын: Материалы научно-практической конференции «Проблемы функционирования коми языка в современных условиях» 28-30 марта 1989 г.* Сыктывкар. 119–126.
- Цыпанов, Е. А. 2003: Коми язык как государственный: мечта или реальность? – *Арт* 2003: 2: 4–24.
- Цыпанов, Е. А. 2004: О компьютерном фонде «Выль коми кыввор» (Новая коми лексика). – *Linguistica Uralica* XL: 129–134.
- Чагин, Г. Н. 1993: *Язьвинские пермяки: история и традиция*. Пермь.
- Kondratjeva, Natalia 2008: Udmurtin kielen nykytila. – *M. A. Castrénin seura. Jäsentedote* 2008: 1: 6–7.
- Lallukka, Seppo 2005: Venäjän suomalais-ugrilaiset – väestönlaskentojen kertoma. – Paula Kokkonen (ред.), *Sukukansaohjelman arki. Suomalais-ugrilainen perintö ja arkipäivä. Studia Fenno-Ugrica* 21.9.–16.11.2004. Castrenianumin toimitteita 64. Helsinki. 28–46.
- Tsypanov, Jölgин (Jevgeni) 2005: Kielilaki – unohdettu laki Komissa? – Paula Kokkonen (ред.), *Sukukansaohjelman arki. Suomalais-ugrilainen perintö ja arkipäivä. Studia Fenno-Ugrica* 21.9.–16.11.2004. Castrenianumin toimitteita 64. Helsinki. 97–107.